

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЮ ПРАВ ЛЮДИНИ

Войтович Р.В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри державної служби та кадрової політики Національної академії державного управління при Президентові України

Глобалізація в її сучасному варіанті приводить до «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього - до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що породжує суцільну взаємозалежність світу, яка і складає основу його функціонування. Зростаюча взаємозалежність уніфікує й стандартизує умови та фактори розвитку окремих країн світу, є своєрідним індикатором визначення рівня сталості розвитку національних держав, а отже, і їх потенціалу в протистоянні викликам глобалізаційних процесів, які й стають сьогодні основним критерієм об'єднання держав у відповідні глобальні чи регіональні структури. Протистояти таким глобалізаційним викликам здатна лише та держава, яка має активну систему управління орієнтовану виключно на реалізацію інтересів та прав людини, реалізує власну геополітичну стратегію розвитку, максимально оберігає свій суверенітет, орієнтується в глобальному просторі, а головне - володіє ефективними механізмами впливу та навіть і управління ним.

Міждержавні відносини в умовах глобалізації переважною мірою мають утилітарний характер, оскільки вона приводить до перерозподілу інтелектуального ресурсу між заможними та потужними суспільствами, з одного боку, та аутсайдерами та збобожілими - з другого. Сьогодні країни мають виробити спільні нормативи, аби не лише використовувати один одного заради реалізації власних інтересів, а працювати на забезпечення певного стабілізаційного балансу в розвитку глобального світу шляхом створення такої інтеграційної політики держави, яка була б спрямована на реалізацію інтересів людини як найвищої гуманітарної цінності. У зв'язку з цим постає необхідність розробки Кодексу взаємовідносин країн, що зумовлює доцільність створення конкретної ціннісно-нормативної системи, яка дасть змогу визначити, якими інтересами керуються держави по відношенню один до одного в умовах глобалізації. Принципова різниця в таких ціннісних інтересах закономірно приводить до загострення стосунків між ними, а також активізації суперечностей між державами, які мають різноякісний, а подекуди і наближено тотожний рівень розвитку. Від певної ціннісної системи розвитку в умовах глобалізації, якій країна надає перевагу, залежить у цілому можливість включення її у глобальний простір, а також і швидкість модернізаційного розвитку.

Аби глобалізація не мала авторитарно-насилницького характеру по відношенню до людини як найвищої цінності, національні держави мають самостійно віднаходити «спільні точки дотику», виробивши оптимальну формулу налагодження міжцивілізаційного діалогу, побудовану на принципах діалогічності, співробітництва та рівноправного партнерства. В контексті такого підходу, доцільно розробити Кодекс взаємовідносин країн в умовах глобалізації, чітко класифікувавши стандарти вимоги, якими керуються держави у ставленні один до одного в умовах реалізації спільної інтеграційної політики. Такі взаємовідносини між державами можуть бути ліберального характеру, тоді коли державам вдається зберегти максимально мірою свій суверенітет і відповідну свободу на самостійне прийняття державно-управлінських рішень, та авторитарний характер, коли в межах відповідного інтеграційного об'єднання держави реалізують свої споживачькі інтереси. Позиція держав, які дотримуються реалізації споживачького інтересу, найбільшою мірою відповідає умовам глобалізації, адже тут національні держави намагаються використати шанс, наданий історичними умовами, щоб забезпечити реалізацію власних інтересів. При цьому кожне суспільство чи

навіть регіональне об'єднання постають перед вибором, від якого фактично в умовах глобалізації неможливо ухилитись, адже тут принципово важливо «виробити нову мову, нове мислення, адекватні природі та структурі загроз з якими стикається сучасне суспільство і кожна людина зокрема».

Найбільша необхідність такого кодексу взаємовідносин між державами передусім пов'язується з розробкою європейської конституції, що здебільшого увиразнило суттєві суперечності між державами європейського простору. Наявність такого кодексу дасть змогу зберегти національну ідентичність держав у межах глобального простору. В умовах глобалізації доцільно передусім ставити питання про пропорційне співвідношення інтересів між державами, тобто наскільки економічні чи політичні інтереси держав є корелятивними. Що стосується економічних інтересів, то вони закономірно відстоюються окремими лобістськими групами, які блокують конфлікт між державами.

Важливим питанням при розробці відповідного Кодексу взаємовідносин країн в умовах глобалізації є пошук нових моральних норм та стандартів, у відстоюванні прав людини, які складають основу нинішньої глобальної цивілізації. Такі норми та стандарти задають систему координат для «поведінки» та взаємовідносин держав в умовах глобалізації. Така система координат, у свою чергу, регламентується ментальною структурою держави (які О.Апель назвав культурою комунікативної раціональності), включається у контекст культури та комунікативної раціональності. Розвиток та функціонування держав в умовах глобалізації стають синхронними, а тому стосуються людства в цілому. Проте певні відмінності між державами все одно залишаються, здебільшого вони пов'язуються з тим цивілізаційним вибором, який робить та чи інша держава. Такий вибір не повинен перешкоджати національно-культурній та етичній ідентичності держави, не має приводити до поглиблення відмінностей, що може слугувати основою виникнення цивілізаційного розколу. Вихід із такої ситуації, в якій опинився сучасний світ, А.А.Гусейнов вбачає в конкуруючих сценаріях розвитку: «один зорієнтований на домінування цінностей однієї західноєвропейської культури, з однією антропоцентричною спрямованістю, інший пропонує рівноправний діалог усіх культур; третій зорієнтований на творчий синтез та злиття культур у майбутньому, в результаті чого має народитись щось одне, зовсім нове». Виходячи із позиції дослідника, кожна держава в умовах глобалізації постає перед здійсненням цивілізаційного вибору, якій системі цінностей надати переваги і чи існує якийсь критерій, що може слугувати своєрідним індикатором взаємовідносин та розвитку держав, з одного боку та демократизації умов захисту прав громадян з іншого.

Окремі держави замість того, щоб виробити чітке концептуальне уявлення про глобалізацію, а також і відповідне ставлення до неї, перекладають відповідальність за певні труднощі, які вона створює у сучасному світі, на інші держави. Це є достатньо зручним способом уникнення глобалізації, проте менше проблем від її об'єктивного впливу на суспільство. Так, у цілому кожне суспільство постає перед необхідністю вирішення проблем, залежно від того, результативно чи нерезультативно вони будуть вирішені, формується ставлення до такого суспільства з боку інших суспільств і виробляються ціннісні критерії їх взаємодії. До необхідності вирішення проблем, які стосуються гуманітаризації прав людини доцільно віднести такі:

- ☐ контроль національних демократичних інститутів;
- ☐ проблеми соціальної безпеки;
- ☐ стабілізація фінансової системи;
- ☐ перспективистворення нових центрів влади;
- ☐ формування правил ринкової гри на глобальному рівні;
- ☐ спрямованість на руйнацію традиційних устоїв суспільного розвитку.

Важливу роль у формуванні так званих «високонцентрованих міжнародних форм взаємодії» відіграють глобальні засоби масової інформації, які здійснюють відповідне ідеолого-пропагандистське забезпечення налагодження взаємодії між державами в умовах глобалізації. Завдяки цьому, глобалізація

набуває найбільшого інституційного оформлення з відповідними мотиваційними критеріями. Це, у свою чергу, стало одним із могутніх поштовхів у налагодженні взаємодії між національними державами та центрами прийняття глобальних рішень, під якими ми розуміємо відповідні транснаціональні структури (ЄС, НАТО, великі сімка, вісімка, дев'ятка). Це, у свою чергу, вказує на необхідність порушити питання про розробку Кодексу взаємовідносин не лише між державами, але й між державами та транснаціональними (глобальними) структурами. Єдність між державами в першу чергу визначається єдністю при захисті прав громадян, що є структурною складовою системи національних інтересів. Якщо певна глобальна стратегія, що ініціюється з боку окремої держави, перешкоджає реалізації її національних інтересів, то втрачається сенс налагодження взаємодії між державами. Передусім тут ідеться про можливість налагодження взаємодії між державами, які мають спільні економічні, політичні та культурні тенденції розвитку, а відповідно до цього і майже ідентичні стратегії розвитку.

Для більшості перехідних суспільств глобального світу особливої актуальності сьогодні набуває розробка та реалізація «колективістських систем цінностей», яка включає «зростання норм накопичення як умову оптимізації ефективної політики, орієнтація на модернізацію та розвиток національно-господарського комплексу за допомогою інших держав». Завдяки цьому, на думку Ф.Фукуями, має відбутися зміна соціально-економічних та політичних орієнтирів розвитку сучасного світу, проте колективістські цінності як загальнонаціональні цілі розвитку при цьому, взагалі відійдуть на задній план. Переважно це пов'язується лише із збіжністю інтересів між державами, що може стати основою налагодження їх взаємодії, в протилежному разі колективістські інтереси - це загальні інтереси, які розробляються державами спільно, проте рівень їх розуміння та механізми реалізації можуть бути принципово різними, а це не може вже слугувати нормативно-інституційною основою налагодження взаємодії між державами та між громадянами. Саме тому сьогодні у світі пріоритет надається індивідуалізму та конс'юмеризму. Збіг цих тенденцій може гарантувати можливість налагодження довготривалих відносин між державами, адже чим більше індивідуалізованих тенденцій збігається, тим ефективнішим може стати налагодження взаємодії між державами. Передусім, це свідчить про політичний, економічний та культурний взаємобин між державами в межах глобального простору, що тим самим спрощує реалізацію їх інтеграційної політики, а головне можливість самостійно розвиватись, запозичаючи все найкраще в інших держав. Це, зокрема, засвідчує принципово інший характер глобалізації та перспективність взаємодії між державами і у напрямку інституціоналізації прав людини у сучасному світі. Підтвердженням цього є позиція В.Хеттона та А.Гідденса, яка доводить, що «глобалізація приводить не до уніфікації різних країн, не до їх об'єднання в єдиний ринок, а, навпаки, до різнонаправленості розвитку, до посилення відмінностей між державами, кожна із яких по-своєму реагує на виклики глобалізації, до глибоких трансформацій конфліктності та непередбачуваності світової системи господарювання, що неминуче позначається на системі захисту прав людини».

Важливим питанням у стосунках між державами та відповідної інституціоналізації прав людини є питання реалізації глобальної моралі як своєрідної форми геополітичного контролю за дотриманням певних стандартів поведінки держав з точки зору реалізації ними абсолютних цінностей. До них, з нашої точки зору, доцільно віднести цінності, які є загальнозначимими (економічний розвиток, стабільність, безпека), морально вмотивованими (моральний обов'язок, самозобов'язання, заперечувальні дії). Відповідно до цього держави мають здійснювати свою зовнішню політику так, аби це не перешкоджало реалізації таких абсолютних цінностей у напрямку захисту прав та інтересів людини. Переважно ці цінності мають виступати своєрідними нормативами, а відповідно до цього мати універсалізований (прийнятний для всіх держав) характер. Проте, тут постає питання, а чи існують такі абсолютні

цінності, і чи можуть ці цінності бути абсолютними для всіх держав глобального простору, а головне, ким вони (якою саме державою чи регіональною структурою) можуть бути проголошені чи навіть пред'явлені. Це, у свою чергу, свідчить про те, що держави, з одного боку, можуть декларувати систему абсолютних цінностей взаємодії держав в умовах глобалізації, а з другого - стратегічно діяти у протилежному напрямі. Відповідно до цього, держави в умовах глобалізації у контексті реалізації своєї утилітарної внутрішньої чи стратегічної зовнішньої політики зовсім не є виразниками абсолютних цінностей. Це, зокрема, пояснюється тим, що «в сучасному світі ті чи інші люди та групи свої приватні позиції, цілі та інтереси видають за єдино правильні, єдино досконалі та незаперечні, ... в результаті цього одні держави та народи лишають за собою право вершити суд над іншими, де матеріальні блага підмінили духовні цінності, гроші стали кумиром, якому приносяться великі жертви». В результаті цього, неминучим є конфлікт, який є формою «боротьби за визнання», з якої її учасники врешті-решт вийдуть відносно рівними партнерами, які мають взаємне розуміння та повагу».

Отже, глобальна мораль являє собою ідеальну формулу розвитку сучасного світу, відповідно до якої: 1) державою самостійно задається модель поведінки в умовах глобалізації; 2) норматив взаємодії держав набуває дієвості лише через чіткі стандарти заборони, які визначаються кожною конкретною державою, що включається в глобальний простір; 3) трансформація ціннісних нормативів розвитку окремої держави в умовах глобалізації на користь реалізації інтересів іншої.

На сьогодні в світі сформована потужна система міжнародного права, яка об'єднує більшість країн світу і в основу якої покладені принципи глобальної моралі. Вони насамперед зорієнтовані на дотримання прав людини як найвищої цінності (антропоцентризм). Підтвердженням цього є перший офіційний документ - «Всезагальна декларація прав людини» (1948), який, на думку Ф.Даллмара, є «реальним підтвердженням прийняття глобальної або космополітичної етики, яка стане опорою та підтримкою для існуючого міжнародного права». У 1993 р. в Чикаго «Парламентом релігій світу» було прийнято «Декларацію про глобальну етику», її автором німецьким ученим Г.Кюнгом, вказано на необхідність розробки чіткої системи ціннісних критеріїв, з яких виходять ті чи інші держави при включенні їх у глобальний простір. Основним засобом такого включення до глобального простору є налагодження міждержавного діалогу шляхом вироблення універсальних, придатних для кожної держави етичних принципів життєдіяльності людини. У цьому плані, саме Г.Кюнгу вдалося запропонувати нормативні параметри налагодження взаємодії держав в умовах глобалізації. Такий основний параметр дослідник бачить саме в релігії, зокрема він відзначає, що «наше виживання практично є неможливим без всесвітньої етики... мир у всьому світі неможливий без миру між релігіями, а мир між релігіями неможливий без діалогу між ними». Отже, дослідник виходить із того, що передумовою досягнення міжнародного миру та гармонії є так званий міжрелігійний екуменізм, який, у свою чергу, має протистояти негативним викликам модернізації, руйнації традицій, втраті сенсу життя людства в умовах глобальної взаємозалежності світу. Саме міжрелігійний екуменізм має бути покладений в основу стратегії морального відродження людства. За словами вченого, в результаті цього у глобальному світі відбудеться своєрідне «моральне переозброєння», яке буде спрямоване на дотримання глобально значимих та глобально прийнятих нормативних стандартів розвитку.

Відповідно до цього, з позицій Г.Кюнга, «єдиний світ, в якому ми живемо, має шанс вижити лише в тому випадку, якщо у ньому не лишиться місця для різних, взаємно суперечливих і навіть антагоністичних етик, відтак цей єдиний глобальний світ має потребу лише в єдиній базовій етиці». Така базова етика, на думку вченого, не «претендує на регулювання людської поведінки в усіх деталях, вона повинна виходити з певного «мінімального базового консенсусу» між людьми у всьому світі з питань цінностей та норм». Це, тим самим вказує

на те, що основним базовим нормативом взаємодії держав в умовах глобалізації є реалізація системи цінностей людини, яка рівною мірою поділяється всіма державами як суб'єктами глобального простору. Така система цінностей і складає основу глобальної моралі, яка має слугувати таким геостратегічним орієнтиром, який не дозволить перетворити людство на засіб реалізації глобальних інтересів, лишаючи за ним можливість виступати у ролі абсолютної, кінцевої мети. Саме така мета має бути покладена в основу глобальної моралі як необхідного складового елементу налагодження паритетної взаємодії між державами, що відповідає практиці сучасної міжнародної політики.

Необхідність розробки та впровадження ефективних механізмів інтеграції України у світову спільноту передусім пов'язується із осмисленням геополітичної стратегії розвитку держави в умовах глобалізації, а головне - із відповіддю на питання, як має розвиватись наша держава та яка її роль у сучасних глобалізаційних процесах. Чи є вона повноправним суб'єктом розгортання таких процесів, чи все ж таки вона лишається окремим придатком до певного інтегрального утворення держав, де змушена грати не за своїми власними, а за чужими правилами гри. У такий спосіб для вітчизняної практики реалізації зовнішньої політики це увиразнює потребу розроблення дієвих інструментів у відносинах з іншими державами, головне аби вони накладали обмеження на їх дії, у разі якщо ці вони суперечать основним цінностям у напрямку дотримання прав людини, яких дотримуються держави в умовах глобалізації. Це ставить питання перед світовою спільнотою при виробленні Кодексу взаємовідносин між країнами в умовах глобалізації, який би чітко визначав, яких дій мають уникати держави, аби включатись у форми взаємодії з іншими, що реально має робити держава і якою в ідеалі має бути її геополітична стратегія розвитку, щоб взаємодія мала позитивний, а не руйнівний характер для держави та кожного її громадянина зокрема.

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Семенченко А.І., д.н.держ упр., професор, директор Інституту вищих керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України

Однією з загальносвітових тенденцій є динамічний розвиток інформаційного суспільства та суспільства знань, техніко-технологічною основою яких є такі сучасні інформаційно-комунікаційні технології як е-урядування, е-освіта, е-медицина, е-комерція, е-культура та інші. В провідних країнах світу, у тому числі країнах-членах ЄС, розвиток інформаційного суспільства та електронного урядування визначено одним з головних пріоритетів державної політики, що знайшло своє формальне відображення в європейській стратегії економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого зростання» (Європа-2020). В цьому документі серед семи стратегічних напрямів виокремлено у вигляді окремої програми – Цифровий порядок денний (European Digital Agenda), яка замінила попередню європейську програму «i2010- Європейське інформаційне суспільство для зростання та працевлаштування».

Цей розвиток характеризується, насамперед, продовженням зростання впливу інформаційних технологій (ІТ) на всі сфери життєдіяльності людини, суспільства та економіки, посиленням динаміки, масштабів та глибини цього ІТ-процесів. Зростає вплив ІТ на процеси глобалізації, адміністративних реформ, що виражається в поширенні систем електронного урядування, підвищенні ефективності життєдіяльності та знаходженні новітніх методів ефективного управління цими процесами. Дедалі більше зростають фактори забезпечення національної та міжнародної безпеки, конкурентоспроможності, сталого соціально-економічного розвитку країн за рахунок використання ІТ.

Україна не випадає з цього процесу, на державному рівні прийнято цілу